

εξασφαλίζουν την επιβίωσή τους με παραδοσιακά βιοτεχνικά επαγγέλματα ενώ τα κοινά συμφέροντα της κοινότητας εξυπηρετούνται από εκλεγμένα όργανα (Δικαίος), μέσα στα πλαίσια μιας χαλαρής διοικητικής οργάνωσης.

Ο δομημένος χώρος της Σκήτης είναι συγκεντρωμένος γύρω από δύο πόλους το Κυριακό που αποτελεί το «γεωμετρικό» και το συμβολικό κέντρο της² και χαρακτηρίζει την «θεοκεντρικότητα»³ και τις **καλύβες** που αντιπροσωπεύουν την «ανθρωποκεντρική» όψη των σκητών.

Οι σκήτες έχουν σαν μοναδική πηγή πόρων την ενασκούμενη δραστηριότητα ανά κελλί. Η σκητιώτικη οικονομία εξακολουθεί να θυμίζει έντονα τα μοντέλα οικονομίας πρωτόγεννων κοινωνιών⁴. Τα εισοδήματα είναι στοιχειώδη και συχνά στην κύρια απασχόληση προστίθενται συμπληρωματικές δραστηριότητες.

Κελιά. Η τρίτη κατά σειρά μορφή κατοικίας στο Άγιον Όρος είναι το μοναδιαίο κτίσμα, το κελλί. Τα μεμονωμένα κτίσματα έχουν άλλοτε μορφή σύνθετης αγροτικής κατοικίας και άλλοτε στοιχειώδη μορφή, ενώ σε ακραίες περιπτώσεις είναι καταλύματα πρωτόγονης μορφής (σπήλαια). Οι διαφορετικές λειτουργικές ανάγκες της μοναστικής πρακτικής διαφοροποιούν κατά περίπτωση την μορφή της. Το **κελλί** είναι μοναστικό ίδρυμα με ναό και μικρή εκταση, παραχωρείται (έναντι τιμήματος) δια βίου από μία κυρίαρχη μονή σε τρία πρόσωπα που δεν ανοίκουν στη Μονή όπου το κελλί είναι εξάρτημα. Η **καλύβα** είναι μοναστικό ίδρυμα με ναό χωρίς εκταση, παραχωρείται από κυρίαρχη μονή με τους ίδιους όρους με αυτούς των κελιών. Τα **καθίσματα** είναι μικρές κατοικίες με ναό, παραχωρημένα από την κυρίαρχη μονή σε ένα μόνο άτομο. Τα **σπήλαια** άτυπη και ακραία μορφή μοναστικού καταλύματος. Η ύπαρξη τους είναι γνωστή και τεκμηριωμένη στην παράδοση του Αθω μέχρι και σήμερα.

2. Μορφολογική προέλευση των μικρών οικιστικών συνόλων

Στην Αίγυπτο και Συρία. Η δομή οργάνωσης παραμένει σχεδόν η ίδια δια μέσου των αιώνων. Αυτές οι μικρές συνοδείες, στην ουσία μικρές «χειροτεχνικές μονάδες» που βλέπουμε σήμερα, δημιουργήθηκαν ήδη από την πρώτη μοναστική περίοδο (III και IV αιώνα). Την περίοδο του Παχωμίου (290-346), συναντάμε για πρώτη φορά αυτή την μοναστική δομή οργάνωσης⁵ κατά την οποία «στο εσωτερικό κάθε μοναστηριού, οι μοναχοί είναι συσπειρωμένοι σε **σπίτια** κατά το επάγγελμα που εξασκούν». Από τότε οι ημι-αναχωρητές δουλεύουν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, σε «κελιά» που χαρακτηρίζονται από το ενασκούμενη εργασία. Το μόνο πράγμα που άλλαξε, είναι η φύση και το είδος των χειροτεχνιών.

Οι σκήτες στην αθωνική ιστορία. Η σημερινή σκήτη με την μορφή που την γνωρίζουμε είναι μια παραλλαγή της «λαύρας» των πρώτοχριστιανικών χρόνων στην Αίγυπτο και την Παλαιστίνη. Η εγκατάσταση στο Όρος των πρώτων μοναχών είχε αυτή την μορφή και ονομάζεται άλλοτε λαύρα και άλλοτε σκήτη. Με το πέρασμα των αιώνων πολλές από αυτές χάθηκαν ή ύπαρξη των οποίων, συχνά επαληθεύεται από αρχαιολογικά ευρήματα. Τουλάχιστον 11 παλαιές σκήτες γνωρίζουμε οι οποίες παρήκμασαν με την πάροδο του χρόνου. Για πολλές από αυτές είναι ανεξακρίβωτη ακόμα και η γεωγραφική τους θέση.

Η «επίσημη» επανεμφάνισή των σκητών γίνεται τον 17ο αιώνα (Αγία Άννα 1680). Από τότε σταθεροποιείται σε πολύ μεγάλο βαθμό το διοικητικό πλαίσιο τους ενώ με τον τελευταίο Καταστατικό Χάρτη σταθεροποιήθηκε και ο αριθμός τους σε 14. Παρά το ότι το νομοθετικό πλαίσιο θα μπορούσε να περιλάβει σ' αυτό τον αριθμό και άλλες κελλιώτικες αθροίσεις (Κατουνάκια, Κανθοκαλύβια) ή να ακόμα να εξαιρέσει άλλες όπως οι κοινόβιες.

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα των "επαγγελμάτων" εξακολουθεί να υπάρχει και στην αθωνική σκήτη. Στα σημερινά σκητιώτικα επαγγέλματα συμπεριλαμβάνονται η αγιογραφία, η κατασκευή θυμιάματος, κομποσχινίων, σκούφων, η ξυλογλυπτική, η χρυσοχοεία, η κατασκευή εκκλησιαστικών ειδών κα.

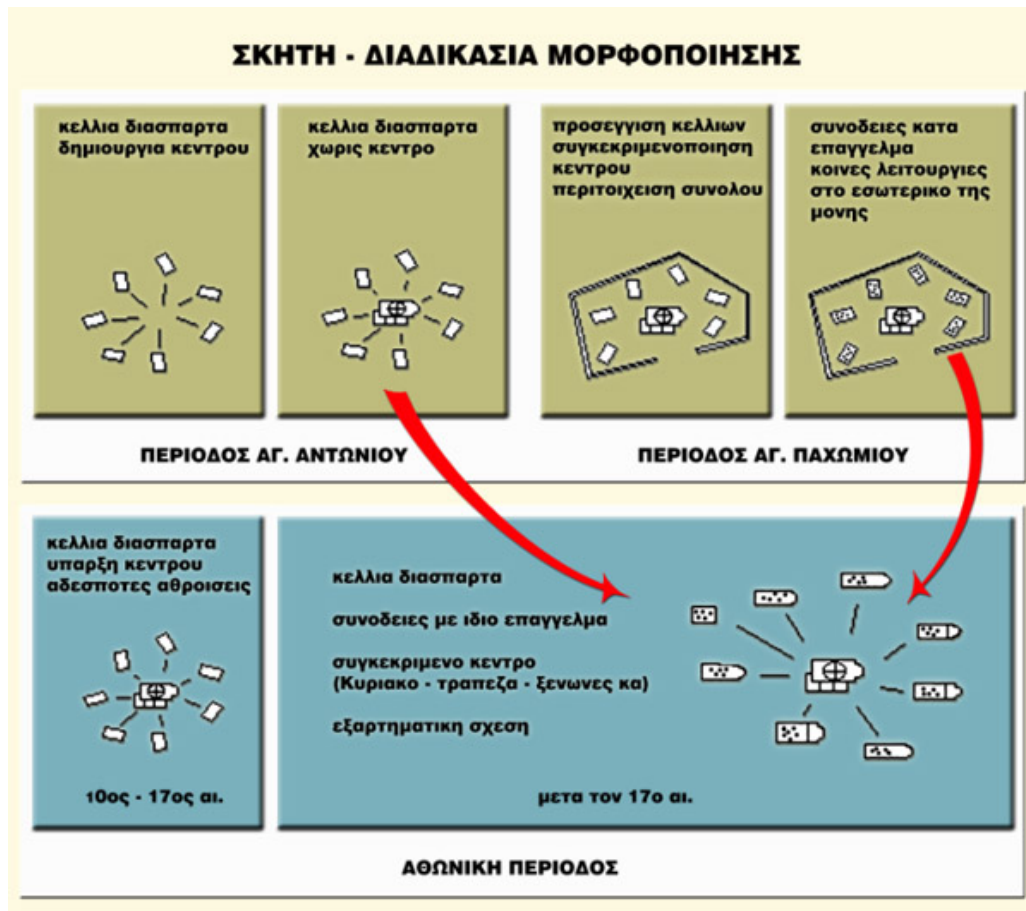
Οι μοναχοί για την επαρκέστερη κάλυψη των αναγκών τους εξασκούν και συμπληρωματικές δραστηριότητες ενώ και η συναλλαγές σε είδος δεν είναι άγνωστη συνήθεια.

² Ορλάνδος, 1958, 27.

³ Παπαιωάννου, 1977, 34.

⁴ Οικονομία της επιβίωσης (economie de subsistance).

⁵ Placide D., 1965, 31.

3. Το σύνολο των μικρών οικιστικών σχηματισμών στο Άγιον Όρος.

Όπως ήδη αναφέρθηκε η κλασσική δομή του αγιορείτικου καταλύματος είναι ιεραρχικά η μονή, η σκήτη, το κελλί. Η πραγματικότητα όμως είναι πιο σύνθετη και υπαγορεύεται από ιστορικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες της κοινωνίας του Αθω. Η ανάγκη κάλυψης όλων των αποχρώσεων μοναστικής πρακτικής στο χρόνο, δημιούργησε σειρά ενδιάμεσων μορφών κατοικίας. Τελειοποιήθηκε, παραλάχθηκε ακόμα και εκτράπηκε από τα προκαθορισμένα πλαίσια.

Η κλωνοποίηση της σκήτης. Οι σκήτες παρ' ότι είναι μία μορφή ομαλής μετεξέλιξης της αιγυπτιακής λαύρας, στο Άγιον Όρος συναντώνται σε δυο μορφές, την κοινόβια και την ιδιόρρυθμη. Το αυθεντικό σχήμα είναι η ιδιόρρυθμη σκήτη με μορφή συνοικισμού. Όμως οι συγκυρίες ανέδειξαν και μία νέα μορφή την κοινόβια. Οι κοινόβιες σκήτες (Βογορόδιτσα, Πρ. Ηλία, Σαράι, Τ. Προδρόμου) έχουν μορφή μονής και όχι μοναστικού χωριού διοικούνται και αυτές με εκλεγμένα όργανα. Είναι δημιούργημα γεωπολιτικών συγκυριών του τέλους του 19^{ου}, και αποτελούν μια παρά φύση δημιουργία, ενάντια σε κάθε τύπο μοναχικής παράδοσης. Την στιγμή της δημιουργίας των ήταν όλες σλαβικές.

Κοινότητες χωρίς διοικητικό πλαίσιο. Ο ορισμός 14 σκητών στον Καταστατικό Χάρτη του Αγίου Όρους, δεν καλύπτει σε όλη την έκταση τον "χώρο" των μικρών οικιστικών αθροίσεων. Αυτές δεν διαφέρουν σε τίποτα μορφολογικά από τις «επίσημες» σκήτες. Απλώς δεν διαθέτουν το νομοθετικό καθεστώς της σκήτης και λειτουργούν ως άτυποι μοναστικοί συνοικισμοί.

Κοινότητες με υποδομή ιδιόρρυθμης σκήτης. Στην χερσόνησο συναντάμε τοπικές κοινότητες όπως τα Καυσοκαλύβια που όχι μόνο διαθέτουν την μορφή χωριού αλλά και κεντρική υποδομή (εγκαταστάσεις του Κυριακού: Εκκλησία, αρχονταρίκι, τράπεζα βιβλιοθήκη, κατάλυμα "Δικαίου" κλπ) όπως ακριβώς οι ιδιόρρυθμες σκήτες. Η μορφολογία και η υποδομή τους καταδεικνύουν μία σκήτη πλην όμως δεν λειτουργούν ως τέτοιες.

Κοινότητες με μορφολογία συνοικισμού. Γνωστότερο σχήμα από το προηγούμενο είναι η απλή συγκέντρωση πολλών κελιών σε συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο όπου όμως δεν υπάρχει υποδομή κεντρικών λειτουργιών (Μικρά Αγία Άννα, Αγ.Βασίλειος). Το σύνολο αποτελεί μια απλή συνοίκηση. Αθροίσεις τέτοιου είδους υπάρχουν και σε πολύ χαλαρότερη μορφή, δηλαδή περιοχές με πολύ μικρή πυκνότητα εγκατάστασης κελιών όπου μόνο η ονομασία του δηλώνει συγκέντρωση κελιών (πχ Κολιτσού, Προβάτα).

Δύο γεωγραφικές ζώνες συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο αριθμός ανάλογων αθροίσεων. Η πιο γνωστή με την μεγαλύτερη συγκέντρωση μικρών κοινοτήτων ακούει στο όνομα «**Έρημος**». Αποτελεί μία ιδιαίτερη «περιοχή» στο ΒΑ άκρο της χερσονήσου και παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον διότι η μοναστική πρακτική, προσαρμόζεται σε έναν εχθρικό περίγυρο στην ζωή (βραχύωδης, εξαιρετικά μεγάλες κλίσεις, δυσκολία πρόσβασης κλπ). Αναπτύσσεται μέσα στα όρια άλλων περιοχών μονών (Παύλου και Λαύρας). Συμπεριλαμβάνει συνολικά 11 αυτόνομες μοναστικές κοινότητες⁶ και αυτόνομα. Η περιοχή ανέπτυξε μέσα στον χρόνο την δικιά της δυναμική, τα δικά της χαρακτηριστικά έλξης.

Δεύτερη σε μέγεθος γεωγραφική ζώνη που φιλοξενεί μοναστικές κοινότητες είναι η Καψάλα. Η περιοχή αυτή παρ' ότι ευρίσκεται μέσα στο πιο πυκνοκατοικημένο τμήμα της χερσονήσου (γύρω από την αθωνική πρωτεύουσα), διατηρεί ένα χαρακτήρα ερημιτικό. Μεγάλες κλίσεις, πυκνή βλάστηση, στοιχειώδη καταλύματα, συγκοινωνία δια μέσου μικρών μονοπατιών κα. συμβάλουν στην δημιουργία αυτού του ησυχαστικού πνεύμονα, εξ ου και η προσωνυμία «έρημος της Καψάλας»⁷.

Συγκροτήματα υποδομής. Όλοι οι μικροί σχηματισμοί δεν έχουν καθαρά μοναστικό χαρακτήρα, συναντώνται και άλλοι όπως οι αρσανάδες, το λιμάνι της Δάφνης κατέχει ειδική θέση και άλλοι σχηματισμοί των οποίων η πρώτιστη λειτουργία είναι χρηστική.

Δάφνη. Το λιμάνι της Δάφνης (κύριο λιμάνι της χερσονήσου) δεν φιλοξενεί μοναχούς. Διαμένουν οι ιδιοκτήτες εμπορικών καταστημάτων και άνδρες των δημοσίων υπηρεσιών (Λιμενικό, Αστυνομία, Ταχυδρομείο κλπ). Αυτό έχει την μορφή ενός οικισμού με διαμετακομιστικό χαρακτήρα. Με αιχμές τις ώρες άφιξης και αναχώρησης των επισκεπτών. Ο χαρακτήρας των εμπορικών καταστημάτων είναι ανάλογος (1 καφενείο, 3 παντοπωλεία, υπηρεσίες κλπ). Η αυξημένη χρήση του αυτοκινήτου (μεταφορές ξυλείας, οικοδομικών υλικών και επισκεπτών), τα

⁶ Ν.Σκήτη, Αγ.Άννα, Βουλευτηρία. Μικρά Αγ.Άννα, Καρούλια, Κατουνάκια, Αγ.Βασίλειος, Κερασιά, Κανσκοκαλύβια, Τιμ.Πρόδρομος, Λακοσκήτη, Ασκηταριά Ακράθωνος.

⁷ Η Ι.Κοινότητα μέσα στα πλαίσια μιας πολιτικής διφύλαξης του παροδοσιακού χαρακτήρα της Καψάλας, απαγόρευσε πρόσφατα την διάνυψη δασικών δρόμων στην περιοχή.

τελευταία χρόνια επέβαλε την κατασκευή έργων υποδομής (δημιουργία του χώρου στάθμευσης, κατασκευή νέου λιμανιού) και επέφερε μεγάλες μορφολογικές αλλαγές στο χαρακτήρα του παραδοσιακού μέχρι πρότινος επίνειου.

Αρσανάδες. Από την άλλη πλευρά οι Αρσανάδες έχουν και αυτοί χαρακτήρα χρηστικό (εγκαταστάσεις παραμονής ταξιδιωτών, αποθήκευσης εφοδίων, ελλιμενισμού μικρών πλεούμενων κλπ), αλλά στον ίδιο χρόνο το σύνολο των συγκροτημάτων διαθέτει εκκλησία για την κάλυψη των καθαρά μοναστικών καθηκόντων του οικονόμου (υπεύθυνος) του αρσανά κατά μία άποψη ο ένα είδος καθίσματος⁸.

Στα όρια του αντικειμένου που εξετάζουμε μπορούμε να κατατάξουμε τις μεγάλες **εξωμοναστηριακές** εγκαταστάσεις. Αυτές παρ' ότι αποτελούν συνέχεια των μοναστηριακών τους συγκροτημάτων, διεκδικούν ένα χαρακτήρα διαφοροποίησης. Και σ' αυτήν την περίπτωση η χρήση των κτιρίων δεν έχει χαρακτήρα μοναστηριακό αλλά χρηστικό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το συγκρότημα κτηρίων που αναπτύσσεται έξω από την Μονή Βατοπεδίου. Το οποίο αποτελείται από εργατόσπιτα, ψαροκάλυβα, αποθήκες, διαθέτοντας υποδομές αποχέτευσης, πλακόστρωτα καλντερίμια, πλατεία κλπ.

Κάτι ανάλογο αλλά εντελώς διαφορετικής κλίμακας και μορφής (πενταόροφα κτίρια, χιλιάδων τετραγωνικών) είναι οι εγκαταστάσεις (ακατοίκητες σήμερα) έξω από τον περίβολο του Ρωσικού μοναστηριού κατά μήκος της ακτής. Αυτές στέγαζαν δύο χιλιάδες περίπου μοναχούς και λαϊκούς ρώσους στο τέλος του προηγούμενου αιώνα.

4. Το πόλισμα των Καρυών, η πρωτεύουσα

Η περιοχή και η πόλη. Η πρώτη και μεγαλύτερη σε έκταση, ιστορία και πληθυσμό οικιστική άθροιση στη χερσόνησο δεν είναι άλλη από την αγιορείτικη πρωτεύουσα. Οι Καρυές δεν έχουν υπόσταση οργανωμένης κοινότητας αλλά χαρακτήρα διοικητικό, δηλαδή έδρα της αθωνικής μοναστικής κοινότητας όπου είναι εγκαταστημένοι κατά κύριο λόγο οι αντιπροσωπίες των μονών, πληθώρα κελιών, αλλά και υπηρεσίες, εμπορικά μαγαζιά, τράπεζα και 2 ξενοδοχεία. Στην διάρκεια των αιώνων εκδηλώνεται η θέληση των αγιορειτών να καταστήσουν τις Καρυές αυτοτελή μοναστική κοινότητα, η διοικητική της όμως υπόσταση υπερίσχυε πάντοτε.

Οι Καρυές παρά το μικρό τους μέγεθος (250-700 κάτοικοι) έχουν σαφή πολεοδομικό σχηματισμό (ακτινοκεντρικό) με κεντρικό πυρήνα την εκκλησία του Πρωτάτου. Ο συντελεστής πυκνότητάς εξασθενεί όσο η ακτίνα μεγαλώνει από το κέντρο. Το οδικό δίκτυο σχηματίζεται από σαφείς άξονες και οδικές περιφερειακές συνδέσεις.

Τα όρια και καθεστώς ιδιοκτησίας της γης. Ο χώρος εμβέλειάς της παρά τον σαφή πολεοδομικό σχηματισμό οριοθετείται με δυσκολία. Για τις Καρυές όπως και για τις περισσότερες πόλεις που ιδρύθηκαν την εποχή του βυζαντίου, η οριοθέτησή στηρίζεται κυρίως στη νομική φάση (πωλητήρια, αποφάσεις, ομόλογα⁹) η υλοποίηση επί του εδάφους είναι εθιμική (με σταυρούς, προσκυνητάρια, κρήνες κλπ), ενώ δεν υπάρχει χαρτογραφική αποτύπωση από τους ειδικούς (γεωμέτρες, χαρτογράφους κλπ). Αυτός ο τεχνικός «ετεροχρονισμός» φέρνει στην επιφάνεια εγγενή δυσκολία αναγνωσιμότητας της περιοχής και χωρικού προσδιορισμού της πόλινης. Πρόσφατες μελέτες προς αυτή την κατεύθυνση¹⁰ διαμορφώνουν μια πραγματικότητα άγνωστη μέχρι σήμερα. Το οικιστικό σύνολο της αθωνικής πρωτεύουσας είναι συμπαγής περιοχή έκτασης ~3.87 km², καταλαμβάνοντας επι ίσους οροίς μία από τις περιοχές που απαρτίζουν το Άγιον Όρος ανεβάζοντας τον αριθμό τους στις 23¹¹. Τα δε δυναμικά όρια της περιοχής είναι πολύ μεγαλύτερης έκτασης. Η Άνω και Κάτω

⁸ Στεφάνου, 1991, 62.

⁹ «Ομόλογο είναι το ορατό και διαρκές συμβόλαιο και απόδειξη της υπό όρους κυριότητας των κελλιωτών επί του κελλιού. Στο ομόλογο γράφονται, η αξία του κελλιού, τα κινητά πράγματα (εικόνες, κανδήλες, βιβλία, σκεύη, γεωργικά εργαλεία κα.) τα οποία είναι αναφαίρετα και τα οροθέσια του κελλιού, ως και η πηγή ύδατος του κελλιού.» (Βλάχος, 1903, 136). .

¹⁰ Σιδηρόπουλος Γ, 2000, 74.

¹¹ Το Όρος διαιρείται σε 20 κυρίαρχες περιοχές (όσες και οι μονές). Πρόσθετα στο ΒΔ τμήμα της χερσονήσου δύο ακόμα μεγάλα δασοκτήματα που ανήκουν στο Ρωσικό και στην Ι.Μ. Παύλου αυξάνουν τον αριθμό των τμημάτων σε 22. Πρόσφατες μελέτες αναδεικνύοντας ότι και η πρωτεύουσα απλώνεται σε μια συμπαγή περιοχή ανεβάζοντας τα κτηματολογικά τεμάχια της χερσονήσου σε 23.

Καψάλα (Παντοκράτωρ, Σταυρονικήτα), η ΙΜ. Κουτλουμουσίου η σκήτη Τιμ. Προδρόμου η σκήτη του Αγ. Ανδρέου (Κουτλουμουσίου).

5. Μικροί οικισμοί και "πολιτικές" επιρροές

Από το καταστατικό αλλαγές δεν μπορούν να επέλθουν, στην ταυτότητα των 20 κυρίαρχων Μονών, και των 14 σκητών. Το γεωγραφικό κέλυφος της ημι - αναχώρησης και αναχώρησης παρουσιάζεται κατά συνέπεια περισσότερο ευάλωτο ή περισσότερο πρόσφορο στις αλλαγές και γι' αυτό υπήρξε συχνά πεδίο δρομολόγησης εξελίξεων.

Ο ρυθμιστικός ρόλος του χώρου. Με την ευκαιρία της διάλυσης του οθωμανικού κράτους και της αλλαγής των ισορροπιών στην περιοχή χρησιμοποιήθηκε και το Άγιον Όρος ως εφαλτήριο και ιδιαίτερα μικρές ημι -αναχωρητικές κοινότητες προς αυτή την κατεύθυνση.

Οι Ρώσοι στην προσπάθειά τους να επιβληθούν σαν πρώτη δύναμη και να αλλάξουν τις ισορροπίες στον Άθωνα έκαναν μια εξαιρετικά συντονισμένη επίθεση που είχε σαν κύριο σημείο τις μικρές οικιστικές κοινότητες. Η τακτική ήταν να αναβαθμίζουν κατώτερες μορφές μοναστικών εγκαθιδρυμάτων στο αμέσως επόμενο επίπεδο (από κελλί σε μεγάλο κελλί, από μεγάλο κελλί σε ιδιόρρυθμη σκήτη, από ιδιόρρυθμη σκήτη σε Μονή)¹². Ο τελικός στόχος ήταν η κατοχή περισσότερων μονών ώστε να καταστούν πλειοψηφία στην Ι. Κοινότητα (κεντρικό όργανο διοικητικό και νομοθετικό όργανο)¹³.

Η συμβολή του "χώρου" των μικρών οικιστικών κοινοτήτων στην ανανέωση του αγιορείτικου μοναχισμού κατά την νεώτερη ιστορία. Οι μικρές οικιστικές αθροίσεις δεν υπήρξαν πρόσφορο πεδίο για διάφορες εξελίξεις μόνο ως φυσικός χώρος όπου γίνεται μάλιστα αρνητική εκμετάλλευσή τους ως χώρος, όπως είδαμε πιο πάνω. Στον ίδιο χρόνο ο ίδιος χώρος έχει

¹² Περιπτώσεις που εκδηλώθηκαν τα κυριότερα βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση είναι οι ακόλουθες: 1) Ρωσικό (εξαιρετική αύξηση ανθρώπινου δυναμικού -μοναχοί και λαϊκοί- συνοδευόμενη και μεγάλη οικονομική δραστηριότητα. 2) Σκήτη Προφήτη Ηλία (αγορά κελιού από Παντοκράτωρ και μετατροπή του κελιού σε Σκήτη). 3) Σκήτη Αγ. Ανδρέου (Σαράι) - αγορά κελιού από το Βατοπέδι, μετατροπή κελιού σε Σκήτη. 4) Νέα θηβαΐδα (μη τελεσφορήσασα προσπάθεια μετατροπής κελιού σε Σκήτη). 5) Χρωμίτσα (μη τελεσφορήσασα προσπάθεια μετατροπής κελιού σε Σκήτη).

¹³ Φραγμό στις ρωσικές βλέψεις θέτει το καταστατικό του 1924, που παγιώνει τα δεδομένα πριν ακριβώς την πραγματοποίηση των σχεδίων.

αποδεδειγμένα θετική συμμετοχή. Η παρουσία και δημιουργία σημαντικών προσωπικοτήτων είναι μία έκφραση αυτής της δυναμικής, η σημαντική συμβολή του σε κρίσιμες ιστορικές περιστάσεις αλλά και στην εν γένει πορεία της αθωνικής πολιτείας είναι ένα άλλο καταγεγραμμένο γεγονός.

Είναι ιδιαίτερα ενδεικτικός ο ρόλος που παίζει αυτός ο χώρος στην πληθυσμιακή κρίση που μαστιάζει τον Άθωνα μετά το 1900. Το Άγιον Όρος μετά από μία μακρά πτωτική πληθυσμιακή πορεία αρχίζει να ανακάμπτει μόλις στα μέσα του 1970. Η πληθυσμιακή πτώση κατ' αρχήν όμως δεν εγγίζει στον ίδιο βαθμό τις σκήτες και τις μικρές οικιστικές κοινότητες. Αυτές επιδεικνύουν πολύ σταθερότερη συμπεριφορά σε επίπεδο απωλειών και επί πλέον δείχνουν να είναι χώρος που πρωταγωνιστεί στις διαδικασίες ανανέωσης δημιουργώντας τις προϋποθέσεις επώασης του νέου αγιορείτικου μοναχισμού.

Είναι χαρακτηριστική και μοναδική η περίπτωση του γέροντα Ιωσήφ του ησυχαστή του οποίου η εξαμελής συνοδεία στην σκήτη της Μικράς Αγίας Άννας αποτέλεσε την ρίζα του γενεαλογικού δέντρου του νεότερου αγιορείτικου μοναχισμού, και ευθύνεται για το 1/3 της επαναδραστηριοποίησης των αγιορείτικων μονών, δημιουργώντας μερικές από τις ηγετικές μορφές της νεώτερης ιστορίας του¹⁴.

6. Συμπεράσματα

¹⁴ Τρεις από τους έξι μοναχούς που αποτελούσαν την συνοδεία αναγορεύθηκαν ηγούμενοι νέων μονών ή γέροντες συνοδειών (Φιλοθέου (Εφραίμ), Διονυσίου (Χαράλαμπος) και Βατοπεδίου (Ιωσήφ). Ενώ η Μονή Φιλοθέου (Εφραίμ) με τη σειρά της, υπήρξε σημείο εκκίνησης τριών νέων ομάδων που επάνδρωσαν αντίστοιχες αποψιλωμένες Μονές, Καρακάλου (Φιλόθεος), Ξηροποτάμου (Εφραίμ), Κωσταμονίτου (Φιλόθεος).

Το Άγιον Όρος αναπτύσσει μέσα στο χρόνο και τον χρόνο τις δικές τους διεργασίες ανάπτυξης. Σ' αυτή την διαδικασία οι μονές έχουν εσφαλμένα υπερτιμημένη βαρύτητα. Ο μνημειακός χαρακτήρας, ο όγκος η παράδοση συντείνουν σ' αυτό. Από την άλλη πλευρά ο "χώρος" των μικρών οικιστικών οντοτήτων λειτουργώντας υπό συγκεκριμένο θεσμικό καθεστώς, παρουσιάζεται υποτιμημένος και αγνοείται το μέγεθος της συμβολής του. Είναι ένας ενδιάμεσος χώρος που παρουσιάζεται ευάλωτος αλλά στον ίδιο χρόνο ευνοεί τις δημιουργικές διεργασίες και προσφέρεται ως εφελκυστικό εξελίξεων. Ιστορικά είναι πιστοποιημένος ο ενεργός του ρόλος, η άσκηση επιρροής και ο νευραλγικός του χαρακτήρας για την λειτουργία της αθωνικής πολιτείας. Η προσεκτική και συστηματική μελέτη του συνόλου των μικρών οικιστικών κοινοτήτων που από την φύση του ωθείται σε διακριτική παρουσία, είναι ένα από τα κλειδιά κατανόησης των λειτουργιών ανάπτυξης μιας κοινωνίας με επιτυχημένη παρουσία μέσα στον χρόνο όπως είναι το Άγιον Όρος.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. George P., «Geopolitique de minorites», εκ. PUF, Παρίσι 1984.
2. Harvey Alan, «Οικονομική Ανάπτυξη στο Βυζάντιο», εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1997, 622.
3. Irenikon, No 34, εκδ. Chevetogne, 1961
4. Placide D., «L'evangile au desert», ed CERF, Παρίσι 1965, 104.
5. Raffestin C, « Frontieres», Cartes et Figures de la terre, εκδ. C.G. Pompidou, Παρίσι 1980, 412- 421.
6. Robert J., «L'artisanat», Παρίσι, 1966.
7. Sidiropoulos G., «Analyse geo-sociale des skites au Mont Athos», (these de doctorat), Paris IV- Sorbonne, 1987.
8. Sidiropoulos G., «Monographie de la skite de Sainte Anna, au Mont Athos», (memoire de Maitrise), στο Παν/μιο Παρισίων, 1983.
9. Sidiropoulos G., «Analyse geosociale de skitew au Mont Athos», (these de doctorat), στο Παν/μιο Παρισίων, 1987.
10. Smolitch I. Le Mont Athos et la Russie, ed. Chevetogne, 1963, 279-318.
11. Soloviev A., «Histoire du monachisme russe au Mont-Athos», Βρυξέλλες 1933, εκδ. Fondation byzantine, Byzantion.
12. Ανθίμος Αγιαννανίτης, «Αγία Άννα, το βήμα του Αγίου Όρους», Αθήνα 1986, 104.
13. Βλάχος Κ., Η χερσόνησος του Αγ. Όρους Αθω & η εν αυτή μοναί & οι μοναχοί, πάλαι τε και νύν, Βόλος, 1903.
14. Θεοχαρίδης Π., Φουντάς Π., Στεφάνου Σ., Άγιον Όρος, Μέλισσα, 1991
15. Ι.Κοινότης, «Καταστατικός Χάρτης του Αγίου Όρους, Αθω», εκδ. Ι.Κοινότης, Αθήνα 1958, 108.
16. Ι.Κομνηνός, Προσκηνητάριον του Αγ.Όρους του Αθωνος, Πανσέληνος, (ανατύπωση από την α' έκδοση του 1701), Αγ.Όρος, 1984
17. Ιουστίνος Σιμωνοπετρίτης, «Αξιον Εστί», εκδ. Πανσέληνος, Αγ.Όρος, 1982.
18. Ιωσήφ (μοναχός), «Γέρων Ιωσήφ ο ησυχαστής», Αγιον Όρος, 1984, 190.
19. Κατάλογος πατριαρχικών εγγράφων των εν Αθω Μονών (1630-1863), Δελικάνος Καλλίνικος, Κων/πολη, 1902, εκδ. Πατριαρχικού Τυπογραφείου, 344.
20. Κορνούτος Γ., Π, «Το Άγιον Όρος ιστορία και θρύλοι», ΕΣΤΙΑ, Αθήνα 1963.
21. Κουρίλας Ε., «Ιστορία του Ασκητισμού», Θεσ/νίκη 1929, 248.
22. Κτενάς Χρ. Αγιον Όρος, Καθιδρύματα, Αθήνα 1935, 912.
23. Λαγόπουλος Α., «Ο θρησκευτικός συμβολισμός της βυζαντινής πόλης», περ. Αρχαιολογία & Τεχνες, No 64, 1997, 65-74.
24. Μαμαλάκης Ι. «Το Άγιον Όρος δια μέσου των αιώνων», εκδ. Ετ.Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1971, 686.
25. Μανζαρίδης Γ. «Το Άγιον Όρος και η σημερινή Κοινωνία», Θεσσαλονίκη, 1980, εκδ. Εταιρεία Μακεδόνικων Σπουδών.
26. Μουτσόπουλος Ν., «Η πρώιμη βυζαντινή και μεσοβυζαντινή πόλη», περ. Αρχαιολογία & Τεχνες, No 64, 1997, 29-64.

27. Μυλωνάς Π., *Μελέτη αξιοποίησεως των πολιτιστικών και οικιστικών στοιχείων της χερσονήσου του Αθωνος*, Αθήνα 1968, Υπουργείο Συντονισμού.
28. Ορλάνδος Α., *«Μοναστηριακή Αρχιτεκτονική»*, εκδ. Γαρταγάνη, Αθήνα 1958.
29. Παπαιωάννου Κ., *«Τα Ελληνικά Μοναστήρια σαν αρχιτεκτονικές συνθέσεις»*, Αθήνα 1977, 130.
30. Παπαχρυσάνθου Δ., *Ο αθωνικός Μοναχισμός, αρχές και οργάνωση*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1992.
31. Σβορώνος Ν., *«Η σημασία της ίδρυσης του Αγίου Όρους»*, Καρνές 1987, εκδ. Πανσέληνος, 70.
32. Σιδηρόπουλος Γ., *Αγίου Όρους Αναφορές στην Ανθρωπογεωγραφία*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2000.
33. Σιδηρόπουλος Γ., *"Γεωγραφικό και Κοινωνικό κέλυφος της χερσονήσου του Αθω, γήρανση και ανανέωση του πληθυσμού"*, τίτλος έκδοσης: *"Γήρανση και Κοινωνία"*, έκδοση ΕΚΚΕ, Αθήνα 1996, 601-615
34. Σιδηρόπουλος Γ., *"Ο χώρος των σκητών και η σημασία τους στη δημογραφική ταυτότητα της χερσονήσου του Αθω"*, τίτλος έκδοσης : *"Οι δημογραφικές εξελίξεις στην μεταπολεμική Ελλάδα"*, έκδοση Λιβάνη-ΕΚΚΕ, Αθήνα 1994, 435-444
35. Σμυρνάκης, *«Αγίου Όρους»*, εκ. Πανσέληνος (επανέκδοση του 1903), Καρνές 1988, 703.
36. Φουντάς Π., *«Η Αρχιτεκτονική των αγιορείτικων κελιών»*, σειρά Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική - Αγίου Όρους Μέλισσα 1989.
37. Χατζηφώτης ΜΙ., *«Τα εργαστήρια και η αγορά των Καρυών Αγίου Όρους, στον 19ο αιώνα»*, Αγίου Όρους 1985, Πανσέληνος, 24, 60.